

BİREY VE KİŞİLİK

Atatürk Üniversitesi
Açıköğretim Fakültesi

ÇALIŞMA İLİŞKİLERİ VE ETİK

Prof. Dr. Hasan TUTAR

İÇİNDEKİLER

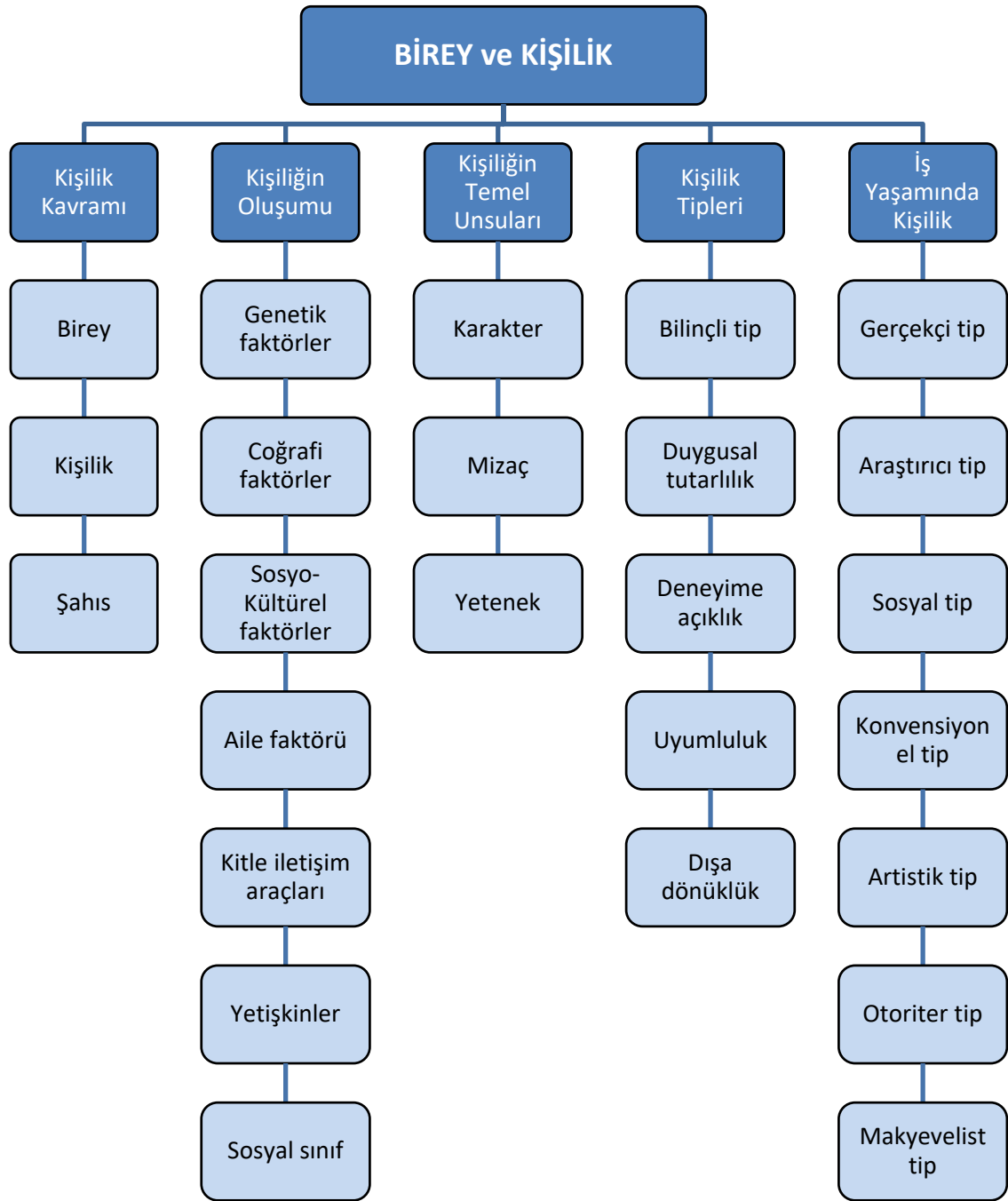
- Kişilik Kavramı
- Kişiliğin Temel Unsurları
- Kişiliğin Oluşumu
- Kişilik Tipleri
- İş Yaşamında Kişilik

HEDEFLER

- Bu üniteyi çalıştıktan sonra;
- Kişilik kavramını tanımlayabilip açıklayabilecek,
- Kişiliğin doğası ve iş yaşamındaki önemini açıklayabilecek,
- Kişiliğin oluşumu ve kişiliği etkileyen faktörleri açıklayabilecek,
- Kişiliğin beş boyutunu öğrenebilecek,
- Çalışma yaşamını etkileyen kişilik özelliklerini açıklayabilecek,
- İş ve kişilik uyumunu açıklayabileceksiniz.

ÜNİTE 5

GİRİŞ

Kişilik kavramı psikolojiyle ilgili kavramlar arasında en kapsamlı ve çok tartışılan kavramlardan biridir. *Kişilik bir insanın bütün ilgilerinin, tutumlarının, yeteneklerinin, konuşma tarzının, dış görünüşünün ve çevresine uyum biçiminin özelliklerini kapsayan bir bütündür.* Bu, “kendine özgü ve uyumlu bir bütün” demektir. Bu bütünü oluşturan nitelikler, o insanın tanınması ve anlaşılmasında önemlidir. İnsana ilişkin her özellik, onu anlamada bize ipucu verir. İnsanın dış görünüşü, sesi ve konuşma tarzı, tepkileri, arzuları ve heyecanları onu diğerlerinden ayıran özelliklerdir. Bütün bu özellikler, onun kişiliğini oluşturur. *Kişilik, bireyin yapıp ettikleriyle, tepkileri veya arzularıyla, düşünce ve hisleriyle kendini ortaya koyan özelliklerin toplamıdır. Bireyi diğer insanlardan ayıran kalıcı özellikler bütünüdür.*

Kişilik bir insanın bütün ilgilerinin, tutumlarının, yeteneklerinin, konuşma tarzının, dış görünüşünün ve çevresine uyum biçiminin özelliklerini kapsayan bir bütündür.

Kişiliği oluşturan özellikler belirli bir davranış düzlemi içerisinde zamanla benzer özellikler gösterir. Böyle olmakla birlikte aynı çevrede yetişen insanlar kültürel olarak benzerlikler gösterse de bu benzerlikler daha çok yeme, içme, gibi temel fizyolojik ihtiyaçlarla ilgilidir. İnsanlar sevgisini veya nefretini, öfkesini veya arzusunu gösterme gibi ikincil davranışlarında birbirinden ayrılırlar. Bu ayrılmanın arkasındaki temel neden, onların kişilik özellikleridir. Bu nedenle kişilik insanların farklı özelliklerini yansıtır. İnsanların davranışlarını anlamak, bir elektronik veya mekanik aracın çalışma düzenini anlamak kadar kolay değildir. *İnsan karmaşık bir varlıktır ve her an tutum ve davranış farklılığı gösterebilir. İnsanların davranışları karmaşıktır;* kişiliği anlayabilmek için söz konusu karmaşıklığı anlamak ve kabul etmek gerekir. İnsanların her bir davranışını şekillendiren sayısız etken vardır; bunlar onun kişiliğinin parçalarıdır.

KİŞİLİK KAVRAMI

Kişilik sözcüğü, Latince “persona” kavramından gelir. Bu kavram Roma tiyatrosunda oyuncular, temsil ettikleri özelliklere uygun maskeler takarak kendi rollerini bu maskeler yardımıyla canlandırdıkları sırada yüze takılan bu maskeler “persona” adı verilen “maske”nin adından gelmektedir [1]. Bu maske, sahne ile seyirciler arasındaki uzaklığın fazla olması nedeniyle, oyuncunun yansıttığı role uygun yüz mimiklerini göstermek amacıyla takılmaktaydı. Kişiliğe bu adın verilmesinin nedeni maskeden (persona) veya kişilikten ayrı, onun gizlediği başka bir varlığın olduğunu anlatmak içindir. Tıpkı Yunus’un “bir ben (kişilik) vardır bende benden içeri” mısrasında olduğu gibi. Buna göre bir kişi vardır, bir de onu maskeleyen başka bir kişilik.

Allport, kişilik konusunda yaptığı çalışmalarda, ellinin üzerinde kişilik tanımının yapılabildiğini belirtmiştir. Bu tanımlar biyo-sosyal ve biyo-fiziksel olmak üzere iki farklı kategoride incelemiştir [2]. Biyo-sosyal kişilik tanımlarında bireyin sosyal uyaran olarak ele alınıp değerlendirildiği görülmektedir. Burada kişiliği tanımlayan, bireyin diğer insanlar üzerinde yarattığı veya oluşturduğu tepkilerdir. Allport’a göre, insanın kendi doğasından gelen fiziksel ve organik özellikleri vardır ve bunlar kişiliğinin parçasıdır, ölçülebilir ve objektif olarak tanımlanabilir. Bu

özellikler onun kendi fiziksel yanlarını tanımlayan biyofiziksel özellikleridir. Sonuç olarak kişilik, biyososyal ve biyofiziksel özellikleri organize eden bir bütündür.

Örnek

- İnsanların kafalarındaki güçlü kişilik veya kişilik prototipleri kendi karakterlerini en iyi yansıtan kişiliklerdir. Bilgiye önem verenin kafasında bilgili insan, güce önem verenin kafasındaki kişilik güçlü insan figürüdür.

Genel bir tanımla kişilik, insanın kendisi ve çevresi ile uyumunu sağlayan, onu diğer insanlardan ayıran, özel ve tek yapan özellikler bütünüdür. Kişilik insanların diğerlerini nasıl etkilediklerini, kendilerini nasıl gördüklerini ve değerlendirdiklerini, dış ve iç ölçülebilir özelliklerinin neler olduğunu ve birey-durum etkileşiminin nasıl gerçekleştiğini açıklayan bir terimdir. Tanımın unsurlarını şu şekilde inceleyebiliriz:

Diğerlerini etkileme: İnsanların başkalarını etkilemeleri temelde dış görünüme dayanır. Boy uzunluğu, kilo, göz, ten, saç rengi ve diğer fiziksel özellikler bireylerin dış görünüşleriyle diğer insanlar üzerinde farklı etkiler bırakmalarına yol açar.

Kişilik özellikleri: İnsan davranışını tanımlamada fiziksel özelliklerden çok, kişilik etkilidir.

Kendini tanıma: İnsanların kendilerini anlama davranışlarına kendini tanıma denir. Kendi ya da benlik kavramı kişiliğin içerden görünümü demektir. Kendini tanımanın “kendine saygı” ve “kendine yeterlilik” olmak üzere iki yönü mevcuttur.

Kişilik kavramı konusunda üzerinde uzlaşmaya varılan bir tek tanım yoktur. Kişilik kısaca “bireyin yaşama biçimi ve duruşu”dur. Ancak bu yaşam tarzının ve olaylar karşısında gösterilen tutum ve davranışın (duruş) birçok özelliği, bilinen veya bilinmeyen birincil ve ikincil nedenleri vardır [3]. Bu nedenler arasında; yetenek, zekâ, eğitim, duygu, neşe, sorumluluk, kültür, içtenlik, konuşkanlık, kıskançlık keder, öfke, inanç, toplumsallık, çıkarıcılık, ahlâk, konuşma şekli, sinirlilik gibi farklı kişilik özellikleri vardır.

Kişilik, bireyin doğumundan ölümüne kadar devam eden dinamik bir süreçtir. Bu bakımdan yaşayan her insanın bir kişiliği vardır. Bütün bu özelliklerin toplamı onun “kişiliği”dir. Anlaşılacağı üzere insan kişiliğini tanımlamak veya onun kişiliği hakkında konuşmak için her defasında bu özellikler tek tek sayılmaz; kısaca onun kişiliği “sert mizaçlıdır”, “kişiliği güçlüdür”, “zayıf bir karakteri vardır” gibi kişilik boyutlarından bahsedilir. Bu açıklamalardan kişiliğin, bireyin bütün özelliklerini yansıtan bir kavram olduğu anlaşılmaktadır. Genel olarak kabul edilmiş bir tanımlamayla kişilik; bireyi diğerlerinden ayıran, tutarlı ve yapılaşmış özellikler bütünüdür. *Diğer bir tanımla kişilik, bireyin zihinsel, bedensel ve psikolojik farklılıklarının kendi davranış biçimlerine ve yaşam tarzına yansıma şeklidir.*

Kişilik tanımları incelendiği zaman, bu tanımlar arasında ortak nokta olmakla birlikte, bu tanımların üzerinde birleştikleri bir tek kişilik tanımı yoktur. Bu

Kişilik, bireyin zihinsel, bedensel ve psikolojik farklılıklarının kendi davranış biçimlerine ve yaşam tarzına yansıma şeklidir.

tanımlar daha çok söz konusu tanımları yapanların kişilik olgusunu kendi kişilikleri bakımından ele almalarından kaynaklanır. Yani kişilik tanımlarının farklılığı, kişilik olgusunun sübjektif yargılardan kaynaklanması nedeniyledir. Çeşitli kişilik tanımlarının bulunması da aslında kişiliğin farklılığından kaynaklanır.

Kişiliğin; duygusal, davranışsal ve bilişsel boyutu vardır: Bilişsel bakımdan kişilik, bireyin gelişim sürecindeki sahip olduğu bilişsel organizasyonudur. Kişinin karakterini, mizacını ve huyunu kapsar. Bunlar onun algılama yeteneği, ahlâkî yapısı ve değer yargıları gibi her türlü yönünü ve yaşam biçimini şekillendirir. Bu yönüyle kişilik, bir bütün hâlinde faaliyet gösteren, alışkanlıklar, yatkınlıklar, eğilimler, değerler, inançlar ve düşünceler sistemidir. Kişilik tanımlaması sayesinde belli bir kişinin diğer kişiden ayırt edilebilmesi olanaklı olur.

Kişilik, bireyin her tür bireysel özelliklerinin tümüdür: İnsanın doğuştan getirdiği tüm biyolojik özellikleri, yetenekleri, dürtüleri, yatkınlıkları, fiziksel arzu ve güdülerinin ve sonradan tecrübe ile kazanılan özelliklerinin bir toplamıdır.

KİŞİLİĞİN TEMEL UNSURLARI

İnsanlar tek tip değildir; her biri ayrı bir kişiliktir. Kimi uysaldır, olumlu ve ılımlıdır; kimi problemlili, dertli, hüznü, geçimsiz ve aksidir. Bununla beraber, insanların birbirleriyle anlaştıkları ve uzlaştıkları ve bu nedenle de dost oldukları ortak yanları ve iyi tarafları vardır. Kişiliği tek bir olgu olarak düşünmek yerine, birçok olgunun birleşimi olarak düşünmek daha doğrudur. Tüm kişilik özelliklerini bu üç kişilik boyutundan birinin kapsamında düşünmek mümkündür. Kişilik boyutlarını aşağıdaki gibi belirlemek mümkündür:

- Karakter
- Mizaç
- Yetenek

Karakter ve Kişilik

Karakter kavramı çoğu kez kişilikle aynı anlamda kullanılır. Oysa *karakter, kişiliğin sosyal ve ahlâkî özelliklerini ifade eder*. Bir başka ifadeyle karakter, bireyin zihinsel gücünü oluşturan ve şekillendiren özellikleridir [4]. Bu tanımlara göre, *karakter, kişiliğin omurgası durumundadır*. Kişinin belli bir zamanda ve mekânda ortaya koyduğu kişilik özellikleri, karakterin bir görünümüdür. Karakter, bireylerin sosyal ve ahlâkî özelliklerini ifade etmek için kullanılır. Karakter kavramı, bireyin çevresinin toplumsal değerleri ve ahlâkî kuralları ile yakından ilgilidir. Bu nedenle Allport karakteri, insanın çevresinde geçerli olan değer yargılarına ve ahlâk kurallarına karşı tutum ve davranışı olarak tanımlamaktadır.

Karakterin oluşumuyla ilgili iki temel basamak vardır; bunlardan ilki, beğenilme, takdir ve ödüllendirme basamağı, diğeri gerçek idealler basamağıdır. Toplumca iyi bilinen ve kabul edilenlerin yapılması sonucu beğenilme, takdir edilme ve ödüllendirme karakterin oluşmasında bireyleri harekete geçiren faktörlerdir. Burada bireyler daha çok çıkarlarına göre bazı karakter özellikleri sergilerler. Dolayısıyla, bireyler umdukları ve bekledikleri takdir oranında ve

Karakter kişiliğin sosyal ve ahlâkî özelliklerini ifade eder, bireyin zihinsel gücünü oluşturan ve şekillendiren özellikleridir.

süresince dürüst, sadık, saygılı ve terbiyeli görünürler. Bu durum her meslek ve her sosyal ilişkide görülebilir. Ancak bu davranışlar her zaman samimi ve dürüst olmayabilir; çünkü bireyler üstlerinden gerekli ilgi ve takdiri görmedikleri zaman bağlılıkları ve saygıları kaybolur. Gerçek idealler basamağı ise, bireyin olumsuz bir durumla karşılaşması hâlinde, karakterinden taviz vermemesini ifade etmektedir. Bu basamakta ahlâkî ideal, her türlü maddi çıkardan önce gelir.

Mizaç ve Kişilik

Kişiliği oluşturan ikinci faktör mizaçtır. *Mizaç (huy) bireye ait bazı temel ve ayırt edici özellikleri ifade eder.* Bazı araştırmacılar mizacı, algı ve tepki biçimleri, duyguların çabuk uyanıp uyanmaması, sürekli ve yoğun olup olmaması, derin duyulup duyulmaması ve kişisel niteliklerin tümü olarak açıklamaktadırlar [5]. Bazı bireylerde duygular çabuk uyanıp süresiz olur ama derin duyulabilir. Bazı bireylerde ise, yavaş uyanıp süresiz ve yüzeysel olabildiği gibi, yavaş uyanıp derin ve sürekli de olabilir. Duygu durumları daha çok bireyin içyapısıyla ilgilidir. Kısaca *mizaç (huy), bireyin duygusallık yönünü temsil eder.* M.Ö. 4. yüzyılda beden kimyasının mizaç üzerinde önemli etkilerinin olduğunu ileri süren Hipokrat, mizacı aşağıdaki gibi dört grupta incelemiştir:

Neşeli mizaç: Bu gruptaki bireyler hareketli ve neşelidirler. İlgi duydukları şeyler kolayca değişebilir.

Soğukkanlı mizaç: Az hareketli olan, fazla neşeli olmayan, soğukkanlı ve kuvvetli kişiliği ifade eder.

Kızgın mizaç: Çabuk kızan, hareketli, heyecanlı ve kuvvetli mizaç tipidir.

Melankolik mizaç: Sıkılgan, üzgün, hareketsiz ve zayıf kişiliği yansıtan mizaç biçimidir.

Yetenek

Kişiliği oluşturan diğer bir boyut “yetenek”tir. Yetenek, heyecanlılık, içe dönüklük, kavgacılık, canlılık, sosyal girginlik, sosyal uyum, baskınlık gibi özelliklerdir. Kişiliği tanımlamada baskın olan yön ağırlıklı olarak sosyal yöndür. Fiziksel yapı gibi, zekâ ve yetenekler de kişiyi tanımlayan özelliklerdir. Yetenek, toplumun kişiye karşı davranışlarında tayin edici rol oynar ve kişinin, toplumun bu yönelişine karşı tepki ve davranışlarını belirler. Yetenek, sadece kişiliği oluşturan bir özellik değil, aynı zamanda kişiliğin biçimlenmesinde de önemli bir faktördür. Örneğin, üstün zekâlı birinin, çalışma ortamına daha çabuk ve daha iyi uyum sağlaması daha kolaydır.

Yetenekler zihinsel ve bedensel olmak üzere iki gruba ayrılır. Bedensel yetenek, fiziksel olarak gösterilen yeteneklerdir. Bedensel yeteneklerin büyük bir kısmı, bireyin doğuştan getirdiği, zamanla kullanılabilir kıldığı özellikleridir.

Yürüme, konuşma, görme, renk ayırma, derinliği ayırma, ses tonlarını ayırma, tat ve koku hissetme, el-kol-ayak gibi organları belli bir koordinasyon içerisinde kullanma gibi özellikler, kişinin bedensel yeteneğinin en önemlilerindendir. Yeteneğin diğer bir boyutunu zihinsel yetenek oluşturur. Zihinsel yetenekler

Mizaç (huy), bireyin duygusallık yönünü temsil eder.

ilişkileri kavrayabilme, analiz edebilme, çözümleyebilme ve sonuç çıkarabilme gibi analitik yeteneklerden oluşur. Bireylerin yaşları, eğitimleri ve cinsiyetleri gibi demografik özellikleri ile kazandıkları zihinsel yetenekleri onun kişiliğini oluşturan özelliklerdir. Sayısal ilgi, teknik kavrama ve teknik ilgi, hafıza yeteneği, soyut düşünme, ilişki bulma, karşılaştırma yapabilme, öğrenme ve kavrama gibi yetenekler zihinsel yeteneklerin en önemlilerindendir. Bunlara ek olarak, bireylerin yaşama ve çevrenin sosyoteknik yapısına uyum sağlamaları ve bazı bedensel yetenekleri kullanabilmeleri için zihinsel yeteneklere ihtiyaçları vardır. Zihinsel yeteneklerin başında kişinin zekâ düzeyi gelir. Araştırmalar, kişilik ile zekâ arasında özellikle bireyin yaratıcı yönü ile zekâ arasında yakın ilişkinin olduğunu göstermektedir.

Örnek

- Güçlü bir kişiliğe sahip olmak karakter yetenek ve mizaç açısından ortalamanın üzerinde bir kabul ve onaya sahip olmakla ilgilidir. Buradan da anlaşılmaktadır ki toplum olmayınca kişilikli olmak veya olmamak diye bir şey söz konusu değildir.

Bireyin kişiliğini belirleyen özellikleri şu şekilde belirleyebiliriz: Kişilik doğuştan var olan ve sonradan edinilen eğilimlerin bütününden meydana gelir.

Kişilik doğuştan getirilen yeteneklerin ve sonradan kazanılan becerilerin düzenlenmesidir [8].

Her bireyin kişisel özelliğini diğerlerinden ayıran birtakım farklılıklar vardır. Kişilik, bireyin eğilimlerini çevreye uydurur. Yani aynı birey sosyal uyumun gereği olarak farklı çevresel koşullar altında farklı tutum ve davranışlar gösterebilir. Her kişiliğin doğuştan kazanılan bir tek karakteri vardır ve karakter kişiliğin vazgeçilmez bir unsurudur. Kişilik, davranışlara yön verir ve davranışları idare eder. Kişilik, bireysel dengenin ürünüdür. *Kişilik, bireyin normal zihinsel dengesinin bir sonucudur.* Birey ne ölçüde zihinsel dengeye sahipse, o ölçüde normal bir kişilik oluşturacak veya normal kişiliğe sahip olacaktır.

Birey ne ölçüde zihinsel dengeye sahipse, o ölçüde normal bir kişilik oluşturacak veya normal kişiliğe sahip olacaktır.

KİŞİLİĞİN OLUŞUMU

Kişiliğin oluşumunu çok çeşitli faktörler etkilemektedir. Kişilik belli bir zaman diliminde gösterilen davranış türü değildir; aksine kişilik geçmişin, şimdiki zamanın ve geleceğin oluşturduğu bir bütündür. Birey, alışkanlıklarının devamını isteyen bir yapıya sahiptir. Bu durumda kişilik, geçmişin izleri, mevcut zamanın uygulamaları ve geleceğin eğilimi ile oluşur. Bu durumda kişilik, bireyin yaşam sürecindeki alışkanlık ve özelliklerinin davranışlarına yansıyan yönüdür. Kişilik, soyut tutumlarla, somut insan davranışları arasında bir araçtır. *Her tutum belirli kişilik süzgecinden geçerek fiili davranış haline gelir.*

İdiografik yaklaşımlar bireyin benzersiz bir varlık olduğunu kabul eder, benlik kavramıyla ilgilenir, kişilik gelişmesinin değişime açık olduğunu ileri sürer. Bireylerin etrafındaki insanlara ve çevreye anlık ve hesaplı olmayan tepki verdiğine, bu etkileşimler dinamiğinin kişiliğin şekillenmesinde kritik bir yol oynadığına işaret eder [9]. İdiografik yaklaşım kişilerin farklı zamanlarda farklı

davranışlar ortaya koyabildiğini, dolayısıyla kişilik ölçümlerinin sadece anlık durumları yansıttığı, tutumla davranış arasındaki korelasyonun zayıf olduğu üzerinde durur.

Kişilik kavramının açıklanmasında işaret edildiği gibi, kişilik çok yönlü bir kavramdır. Bu nedenle ortak ve genel bir tanımlı yapılamamıştır. Bunda, kişiliği oluşturan birçok temel belirleyicilerin oluşu etkili olmaktadır. Bu belirleyicilerden önemli görünenleri aşağıdaki gibi ele alınabilir:

Kişilik, soyut tutumlarla, somut insan davranışları arasında bir araçtır.

Genetik faktörler: Kişilik ile ilgili teorik yaklaşımların çoğunda, kişiliğin davranışsal niteliklerinin açıklanması, kalıtım ve buna bağlı psikolojik özelliklere dayandırılmıştır. *Kişiliğin temel belirleyicileri olan yeteneklerin doğumdan önce kazanılan ancak çevre tarafından şekillendirilen önemli kişilik özellikleri olduğuna inanılmaktadır.* Örneğin, kalıtımla kazanılan yetenekler, güdülenmeyi sağlar ve özel bir yeteneği olan kişi, sürekli bu yeteneği denemek, kullanmak ister

Kalıtım, doğuştan elde edilen fiziki yapı, cinsiyet, güzellik, kas ve refleks kapasitesi, enerji düzeyi, insanın biyolojik ritmi gibi anne-babadan devralınan biyolojik, fizyolojik ve psikolojik özelliklerdir[7]. Kalıtım yaklaşımı bireyin kişiliğini kromozomlarda mevcut genlerin moleküler yapısının belirlediğini iddia eder. Bu iddiayı ispatlamak amacıyla üç tür araştırma yapılmıştır. Bunlardan birincisi, küçük yaşta çocuklarda davranışları destekleyen genetik özellikleri araştırmaktır. Küçük çocuklar üzerinde yapılan araştırmalar kalıtımın gücünü ortaya koymuştur. Özellikle utangaçlık, korku, saldırganlık gibi davranışların izleri kalıtsal genetik özelliklerde bulunmuştur. Bu bulgular, insanın genlerden gelen saç ve göz rengi gibi kişilik özelliklerinin de genetik kodlarda yer alabileceğini düşündürmektedir.

Coğrafi ve fiziki faktörler: Kişiliğin oluşmasında bireyin içinde doğup büyüdüğü coğrafi çevrenin etkisi vardır. Coğrafi çevrede; iklim, tabiat ve fiziki şartlar, bireyin kişilik özelliklerini etkiler [8]. Coğrafi ve fiziki çevrenin doğrudan etkilerinin yanında dolaylı etkileri vardır. Kişilik oluşumunda etkili diğer toplumun kültürü ve antropolojik yapısında, coğrafyanın etkisi fazladır. Örneğin, kıyı kesiminde yaşayan insanlarla, dağlık bölgelerde yaşayan insanların kişilikleri farklı olmaktadır ve bunlar coğrafi faktörlere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır.

Kişiliğin gelişmesi üzerinde toplumsal çevrenin dolayısıyla öğrenmenin etkilerinin doğum öncesi gelişim döneminde başladığı bilinmektedir. Örneğin, annenin hamileliği sırasında yetersiz beslenmesi, gerilim içerisinde huzursuz olması, alkol-uyuşturucu alışkanlığı gelişmekte olan fetüsü olumsuz etkilemektedir. Doğum sonrası ilk yaşantıların yani çocukluğun ilk yıllarındaki yaşantıların çevre etkilerinin, daha sonraki kişilik gelişimine olan etkileri önemlidir.

Sosyokültürel faktörler: Sosyokültürel yapı faktörleri, insanları en çok etkileyen faktördür. Bu faktörler bireyin içinde yaşadığı toplumun sosyokültürel özelliklerini oluşturur. Her birey belirli bir kültürel yapı içinde yaşar ve bu yapıyla sürekli etkileşim hâlinindedir. Bireyin idealleri ve ilgileri bu kültürel ortamda şekillenir. Bu idealler ve ilgiler, kişiliği oluşturan önemli faktörlerdir. Bireyler, yaşamları boyunca, bilinçli veya bilinçli olmadan aynı kültürel yapı içinde diğer insanların davranışlarından etkilenirler.

İdiografik yaklaşımlar bireyin benzersiz bir varlık olduğunu kabul eder, benlik kavramıyla ilgilenir, kişilik gelişmesinin değişime açık olduğunu ileri sürer.

Kişiliğin oluşumunda, sosyokültürel çevreden etkilenme aslında bir öğrenme sürecidir. Kişiliği doğrudan etkileyen faktörler arasında önemli yeri olan öğrenme, pekiştirilmiş tekrarlama veya deneyim sonucunda hafızada çok sayıda bilginin yer alması ve davranışta kalıcı değişmelerin meydana gelmesiyle oluşur. Birey, bulunduğu kültürel yapı içinde öğrendikleri ile bazı yeni özellikler elde ederek kişiliğini şekillendirir. Kültür birey üzerinde etki yaratarak bireyin davranış biçimini yönlendirir; belirli davranışları göstermesini bireyden ister. Örneğin ülkemizde “büyüklerin yanında sigara içilmez” şeklindeki öğüt ya da beklenti, ister ulusal kültür, ister bölgesel kültür olsun bireyin üzerinde baskı unsuru oluşturur.

Antropologlar kişiliğin gelişmesinde kültürel faktörlerin önemli olduğunu belirtmektedir. Örneğin, Mead ve Benedit yaptıkları araştırmalarda Samoa adalarında yaşayan ilkel toplumlarda, ergenlik çağında bulunan gençlerde, sanayileşmiş toplumlardakine benzeyen uyumsuzluk, çatışma ve diğer ruhsal sorunlara rastlanmadığını ortaya koymuşlardır. Araştırmacılar bu durumu çocukla yetişkin arasındaki belirsiz statüye bağlamıştır.

Kültürel yapı, genel olarak, kişiliğin genellenebilir özelliklerini ortaya çıkarır; ancak, belirli bir kültürel yapı içinde farklı alt kültürler olduğuna, değişik sosyal gruplar bulunduğuna göre bu alt kültürel özelliklerin de ayrı ayrı kişilik tipleri doğuracağı kabul edilmelidir [5]. Bu durumda, kişiliğin anlaşılmasında, genel kültür belirleyicileri sosyal grup nitelikleri olmadan, yeterli olmamaktadır. Sosyal grubu oluşturan faktörler, bireyin özel davranış kalıplarını oluşturarak kişiyi daha özel bir şekilde etkilemektedir.

Aile faktörü: Bireyler belirli bir kültürel çevreden başka bazı alt grupların üyesi olabilirler. Bunlar aile, cinsiyet, sosyal sınıf, meslek, yaş ve din gruplarıdır. Bu grupların her biri, bireyin benimsemesi gereken rolleri ve değerleri içerir. Kişiliğin oluşumunda aile önemli bir yer tutar. Ailede alınacak eğitim tarzı gelecekte oluşacak kişiliğin belirlenmesinde etkili olur. İnsan kişiliğinin oluşmasında en önemli çevresel faktörlerden biri onun birincil grubunu oluşturan ailedir. Aile, insanların karşılaştığı ilk sosyal gruptur. Bireylerin sosyokültürel değerlerini ilk öğrenmeye başladıkları yer ailedir. Bu durumda, ana-baba, toplumsallaşmanın ilk kaynağı ve ilk modelleridir. Çocuklar, hem sosyokültürel değerleri ve tutumları, hem de özel bazı davranış biçimlerini, ana-babayı örnek alarak öğrenir. Kişiliğin oluşmasında, ailenin etkisi çok yönlüdür. Çocuklar, anne-babanın birçok kişilik özelliğini, ahlaki ve kültürel standartlarını taklit ederek öğrenir. Anne ve babası otoriter olan çocukların insan ilişkilerinde sert davrandıkları çeşitli araştırmalarla doğrulanmıştır.

Örnek

- İnsanın inancı ve değerleri önemli ölçüde çevresi tarafından belirlendiği gibi, kişiliği de çevresi tarafından oluşturulur. Ailede neye önem veriliyor ise insanın kişiliği önemli ölçüde ona göre oluşacaktır.

Kitle iletişim araçları: Kitle iletişim araçları her gün çok çeşitli mesajları insanlara iletmekte, onları etki altına almaktadır [12]. Sürekli mesaj bombardımanı

altında bireyin kişiliği de etkilenmektedir. Kitle iletişim araçları kişiliğin şekillenmesinde belirgin bir yere sahiptir. Kitle iletişim araçlarını etkin olarak kullanan bireylerle, kullanmayanlar arasında farklılık vardır. Kitaplar, dergiler, televizyon gibi kitle iletişim araçlarının, çocukların yetişmesinde ve gençlerin yeni davranış kalıpları kazanmalarında etkisi fazladır.

Yetişkinler: Bireyin örnek aldığı kişiler veya referans grupları vardır. Birey genelde onun gibi olmak istediği kişiyi kendisine örnek alır. Örneğin ilkökul çocukları öğretmenleri gibi olmak isterler, onun gibi davranış gösterirler, kişilik olarak öğretmenin kişiliğine benzemeye çalışırlar. Bu benzeme veya öykünme eğilimi çocuk kişiliğinin oluşumunda etkiye bulunur. *Bireyler, bazı ideallerini belirlerken veya davranışlarını şekillendirirken yetişkin grubun üyelerinden bazılarını kendilerine örnek olarak alır. Bu örnek kişiler, kişiliğin oluşumunda önemli faktörlerdir.*

Bireyin davranışları, onun içinde yaşadığı ortam ile çevresindeki insanlar arasında sürekli bir etkileşim sonucu oluşur.

Bireyin ailedeki doğum sırası: Ailedeki doğum sırası kişilik üzerinde etkilidir. Genelde ilk çocukların daha zeki oldukları, diğer çocuklarda ise giderek zekâ seviyesinin düştüğü söylenirse de bu durum farklılıklar gösterebilir. Son çocukta anne psikolojik olarak daha olgun olduğundan genellikle son çocuk daha rahat yetişmekte, daha sosyal olmaktadır. İlk çocuk çok önem verildiği, son çocuk çok sevildiği, hoş görüldüğü hatta şımartıldığı için ortanca çocuk ailede kendi kendisine yer açmak zorunda kalmaktadır.

Sosyal yapı ve sosyal sınıf faktörleri: Ulusal kültür içerisinde çeşitli alt kültürler vardır. Yöresel kültür, çeşitli yaş gruplarının oluşturdukları kültür, sokak çocuklarının kültürü gibidir. Bu farklı alt kültürlerin bileşimi sosyal yapıyı oluşturur; sosyal yapı da bireyin kişiliğinin oluşmasını sağlar. Genel kültür ve alt kültürler sosyal yapıyı belirler, sosyal yapı içerisinde de bireyin statüsü belirlenir. Statü bireyin sosyal yapı içerisindeki yerinin ve konumunun bir göstergesidir. Sosyal sınıf belirleyicileri, özel davranış kalıplarını ortaya çıkarır. Bu davranış kalıpları da kişiliğin oluşmasında önemli rol oynar. Ayrıca sosyal yapı içinde farklı eğitimde olanların kişilikleri de farklılaşabilir.

KİŞİLİK TİPLERİ

Kişilik özelliklerinin iş başarısına etkisini belirlemek amacıyla yapılan araştırmalar sonucu beş önemli kişilik özelliği belirlenmiştir. Psikologlar bireyin kişiliğinin beş temel boyuttan oluştuğuna inanmaktadır [10]. Antik Yunan Dönemi'nde örneğin Platon'un yaşadığı günlerden bu yana araştırmacılar kişilik treytları (özellikleri) üzerinde çalışmakta ve çeşitli listeler geliştirmektedirler. Bireylerin kişiliklerini açıklamak amacıyla binlerce kelimenin kullanıldığı ünlü Webster's sözlüğüne bakarak bunu kolaylıkla görebiliriz. Bu kelimelerin benzer olanları birleştirildiğinde, birbirinden ayrı 171 farklı kişilik belirten liste ortaya çıkmaktadır. Daha sonra bu 171 kişilik özellikleri birtakım teknikler kullanılarak daraltılmış ve "kişiliğin beş temel boyutu" ortaya çıkarılmıştır. Bu boyutlar aşağıdaki gibi açıklanabilir:

Bilinçli, (sorumlu) tip: Azimli olma, güvenilir olma, başarı kazanma güdüsü kuvvetli, dikkatli, temkinli, sorumluluğunun bilincinde, plânlı ve programlı olma

gibi özellikler, bilinçlilik boyutunun özellikleri arasındadır [11]. Bu boyuttaki özellikleri gelişmiş bireylerin, hem otonom hem de hiyerarşik yapı içerisinde her türlü görevde başarı kazanma olasılıkları güçlüdür. Bu özellikleri gelişmiş yöneticilerin başarı düzeylerinin yüksek olduğu çeşitli araştırmalarla tespit edilmiştir. Bu tipler yaşamlarında sorumlu, bağımlı, dikkatli, disiplinli kişiliği ifade etmektedir. Bazı araştırmacılar bu tipi başarıya ulaşma yolunda istekli olan tip olarak da tanımlamaktadırlar. Bu tipin diğer ucunda ise, dikkatsiz, dağınık, sorumsuz, disiplinsizlik özellikleri taşıyan bireyler yer alır.

Duygusal tutarlılık: Bu tip yaşamında güvenli sakin, kaygısız olmak gibi özellikleri içerir. Bunun karşıt kutubunda olanlar ise içe dönük, kararsız, endişeli, mutsuz, melankolik kişilerdir. Bireyin sinirli olup olmaması, kendine güven derecesi, iyimser veya kötümser olması, sıkılgan olması, duygusal olması ve endişeli olması gibi özellikler, duygusal istikrar boyutunun özellikleri arasındadır. Araştırmalar, yönetim görevi üstlenen bireylerin duygusal istikrar boyutlarının güçlü olması gerektiğini ileri sürmektedirler.

Deneyime açık olma veya deneyci tip: Bu boyut araştırmacılar tarafından en karmaşık boyut olarak nitelendirilmektedir. *Genelde, hassas, esnek, yaratıcı, meraklı özellikleri içerir.* Deneyime açıklık boyutunun diğer boyutu ise değişime dirençli, yeni fikirlere kapalı, dar görüşlülük gibi özellikleri kapsar. Bu boyut, kültürlü olma, meraklı olma, orijinal fikirlere sahip olma, geniş düşünceli, zeki olma, sanatsal düşünme, hayal gücü kuvvetli olma gibi genellikle entelektüel özellikleri bünyesinde toplamaktadır. Bu özelliklere sahip bireyler, örgütsel değişim sürecinde yaratıcılıkları ile önemli katkı sağlayabilirler.

Uyumluluk: Uyumlu bireyler, arkadaşça davranırlar, birlikte çalışmayı severler, kibardırlar, hoşgörü sınırları geniştir, güven vericidirler ve yumuşak huyludurlar. Bu özelliklere sahip bireyler, yönetici olarak astlarını iyi motive eder, onların ihtiyaçlarını gidermeye yönelik çalışır ve iyi iletişim kurarlar [10]. Uyumlu kişilik tipine sahip olanlar iyi huylu, güvenilir, yardımsever, iş birliğinden yana olan, bağışlayıcı kişilik tipi özelliği gösterirler. Bu boyutu zayıf olanlar ise yardımsever olmayan, inatçı, hemen parlayan, diğer insanları rahatsız eden özellikler sergilerler.

Dışa dönüklük: Bu boyutun özellikleri; iddialı ve girişken olma, sosyal olma, enerjik olma ve konuşkan olma şeklinde sıralanabilir. Dışa dönük bireyler, grup içindeki diğer bireylerle kolay iletişim kurarlar, sosyal hareketlere ve gruplara öncülük ederler. Bunlar dış dünyaya açık bireylerdir. Bu boyutun tam karşıtı “içe dönüklük”tür. Bunlar kolay iletişim kuramayan, dostluk ve arkadaşlık ilişkileri zayıf, çevresinden soyutlanmış ve kendi içinde yaşayan insanlardır. Dışa dönük kişiler dışa kolay açılabilen, sosyal, kararlı, konuşkan, aktif özelliklere sahipken içe dönük kişiler tek başına olmaktan mutluluk duyan, yalnızlığı seven melankolik tiplerdir. Yapılan işin niteliklerine bağlı olarak kişilikle ilgili bu beş boyuttan biri veya birkaçının baskın olması, onların başarısı için önemli olmaktadır.

Kişilik belli bir zaman diliminde gösterilen davranış türü değildir; aksine kişilik geçmişin, şimdiki zamanın ve geleceğin oluşturduğu bir bütündür.

İŞ YAŞAMINDA KİŞİLİK

Kişiliğin bireyin çalıştığı işi ve çevreyi algılamasında ve değerlendirmesinde son derece önemli bir etkisi vardır. *Karşılaştırmalı psikoloji bu konu üzerinde özenle durmaktadır. Bireyin davranışları, onun içinde yaşadığı ortam ile çevresindeki insanlar arasında sürekli bir etkileşim sonucu oluşur.* Bireyin kişiliği iş çevresinden etkilendiği gibi, aynı şekilde çevreyi etkiler. Örneğin, statü kazanma arzusu içinde olan biri işini ona bu statüyü kazandıracak fırsatları arayarak veya değerlendirerek analiz eder. Elde ettiği statüden tatmin olur veya tatminsizlik duyar. Bu da onun işindeki başarısını artırır veya azaltır. Dolayısıyla çalışma yaşamında birey ile iş arasında sıkı bir etkileşim vardır.

Bir kimsenin üstesinden gelebileceği ile hâlihazırda başarabildiği her zaman aynı değildir. Hatta çok nadir olarak bu iki husus birbirine eşit olur [12]. *Yetenek terimi, bir kimsenin üstesinden gelebileceği şeyi veya potansiyel kudretini ifade eder;* hâlbuki verim, bir kimsenin hâlihazırda başarabildiği şeyi ifade eder. Görüldüğü üzere, bu iki kavram arasında bir fonksiyonel ilişki mevcuttur. Bir kimsenin verimi veya gerçek olarak başarabildiği iş, onun yeteneğine ve iş yapma arzusunu artıran güdülenmesine bağlıdır. Bu üç kavramın aralarındaki ilişkiyi aşağıdaki formül ile ifade etmek mümkündür:

$$\text{Verim} = \text{Yetenek} \times \text{güdülenme}$$

Burada güdülenme kat sayısı, 0 ilâ 1 arasında değer alır. Kişinin bir iş yerinden kişisel amaçlarını gerçekleştirecek hiçbir çıkarı mevcut değilse, güdülenme sıfır olacak ve o kimse o iş yerine yeteneğinden hiçbir şey veremeyecektir. Fakat bütün kişisel arzu ve ihtiyaçlarını karşılıyor ve eksiksiz güdüleniyorsa, güdülenme kat sayısı bire eşit olacak ve iş gören yeteneğinin tamamını bu işyerine arz etmek olanağına kavuşacaktır. Aynı şekilde verim kişinin yeteneğine de bağlı olmaktadır. Şu hâlde, verim bu iki faktörden birinin artırılması hâlinde otomatik olarak artacaktır.

Bir kimsenin verimi veya gerçek olarak başarabildiği iş, onun yeteneğine ve iş yapma arzusunu artıran güdülenmesine bağlıdır.

Yukarıda yapılan işin bireyin kişilik yapısı ile uyumlu olması gerektiğinden söz ettik. Eğer böyle bir uyum var ise bireyin başarısı artacak, eğer iş ile kişilik arasında uyumsuzluk var ise o zaman bireyin başarısı azalacaktır. Bu durum John Holland'ın kişilik ve iş uyumu konusundaki kuramıyla büyük ilgi çekmiştir. Bu kuram, bireyin ilgileri ile yaptığı iş arasındaki uyum üzerine kurulmuştur. Holland kuramında altı kişilik tipi ve bu tipin yaptığı işte uyumlu olmasını sağlayan birtakım özellikler ve buna uygun mesleklerden söz etmektedir. Kişilik tipleri ve bunlara uygun işleri (kişi-iş uyumu) aşağıdaki gibi gösterebiliriz:

Gerçekçi tip: Bu tip saldırgan özellikler gösterir, fiziki güç, kuvvet ve koordinasyonu gerektiren işlerde başarılıdır.

Araştırmacı tip: Duygudan ziyade, düşünmeyi, koordinasyonu ve anlayışı gerektiren işlere uygundur.

Sosyal tip: Entelektüel ve fiziki aktivitelerden ziyade, bireyler arası ilişkilerde başarılıdır. Dış ilişkiler, sosyal hizmet ve klinik psikoloji, psikolojik rehberlik ve danışmanlık gibi işler “sosyal tip”ler için uygun işlerdir.

Konvansiyonel tip: İnsanların faaliyetlerini düzenleyen, kurallar koyan, ihtiyaçlarını karşılayan ve organizasyon içindeki bireylerin güç ve statüleri ile ilgili olarak çalışan kişiliktir.

Artistik tip: Kendini iyi ifade edebilen, artistik yaratıcılığı yüksek, duygusal tiplerdir. Sanat, müzik ve yazarlık, tanıtım, münazaralarda bulunma, tartışmalara katılma gibi işler artistik tiplere uygun işlerdir.

Çalışma yaşamı ile kişilik arasında etkileşimin olduğu konular, çeşitli araştırmalarla ortaya çıkarılmıştır. Özellikle çalışma yaşamı, kişiliğin oluşması ve gelişmesi için önemli bir sosyalleşme alanıdır. Ayrıca çalışma ortamı, (iş arkadaşları, yönetimin yaklaşımı vb.) bireyin kişiliğini etkilemekte aynı zamanda da örgüt, bireyin kişiliğinden etkilenmektedir. İnsanlar, çalışma yaşamlarındaki ortamın, iş gereklerinin, rollerinin gerektirdiği kişilik yapılarını benimseme durumundadırlar. Kısaca iş ve kişilik arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur.

Bireyin sahip olduğu iş, onun kimliğinin bir parçasıdır. Adı, cinsiyeti ve uyruğu ile birlikte kimliğini belirtmede önemli rol oynar [13]. Kimlikle meslek arasındaki sıkı bir bağ vardır. Kişinin “doktorum”, “öğretim üyesiyim”, “avukatım” gibi ifadeleri, kişiliğini işiyle tanımladığı anlamına gelir. Meslek rollerine girmek, işten alınan doyum da belirtir. Çalışma hayatındaki başarı arttıkça, bireysel kimlik ve iş kimliği gelişmeye devam eder. Özellikle kişiliklerine uygun meslekleri seçen veya işe yönelen insanların kendilerini gerçekleştirme çabaları da sonuçsuz kalmaz.

Çalışma yaşamı, kişiliğin oluşması ve gelişmesi için önemli bir sosyalleşme alanıdır.

Kendilik kontrolü: Kendilik kontrolü, bireyin herhangi bir davranışının ortaya çıkmasında veya sonuçlarında, kendisinin belirli bir katkısının olduğuna inanmasıdır. Örneğin kişinin çok çalışırsa ödüllendirilip yükseltileceğine, çalışmazsa işten atılacağına inanması gibi. Kendilik kontrolü içsel kendilik kontrolü ve dışsal kendilik kontrolü olmak üzere ikiye ayrılır.

İçsel kendilik kontrolü: Bu insanlar içsel açıdan kendilerini kontrol edebilen insanlardır. İşyerlerinde yöneticilerinden kendileri hakkında olumlu veya olumsuz sözler duymak isterler. Başarı güduları gelişmiştir [14]. Sağlıklı yaşam alışkanlıklarına sahiptirler. İşe devamsızlık oranları düşüktür. İşe ve işyerine daha sadakatlidirler, bu nedenle iş değiştirme ve işten ayrılma niyetleri pek yoktur. Bu insanlar zor olan işleri başarma konusunda isteklidirler. Bağımsız hareket etme ve karar almayı gerektiren işler bu tip insanlara daha uygundur.

Dışsal kendilik kontrolü: Bunlar, her şeyi kendi dışındaki faktörlere bağlarlar. Kendine yontan ön yargıları veya temel tutum hataları vardır. Örneğin işte yükselmemelerinin nedenini kendilerinden değil şans ve kaderin etkisiyle açıklarlar. Bunlar başarılarını kendi yetenekleriyle açıklarken, başarısızlıklarını dışsal faktörlerle açıklarlar. Bu insanlar daha katı, yönlendirici bir yönetim modelini tercih ederler. Bu kişiler işlerinden fazla tatmin olmayan, devamsızlık oranları ve işten ayrılma niyetleri yüksek, işe yabancılaşmış kişilerdir.

Başarıya yönelim: Başarma ihtiyacı tüm insanlarda mevcuttur. **McClelland, kişiyi güdüleyen temel motiflerden birinin güç, diğeri de başarı güdüsü olduğunu belirtmektedir.** Başarma ihtiyacı yüksek olan kişiler, işlerini daha iyi yapma

eğilimindedirler. Bunlar, başarılarını engelleyen her şeyi ortadan kaldırmak isterler. Başarı ve başarısızlarını kendilerinde görürler. Bu nedenle ne çok kolay ne de çok zor olmayan işlere yönelirler; ancak başarabilecekleri işler bunlar için uygundur. Bu tip insanlar; pazarlama, satış, montaj hattı yöneticiliği veya büro yöneticiliğinde daha başarılıdırlar. Başarı ihtiyacı yüksek olanlara geri bildirimini yüksek, sorumluluğu olan işler verilirse bu tür kişilik yapısı iş performansını olumlu yönde etkileyeceği ileri sürülebilir.

Otoriter kişilik: Otoriter kişiliğe sahip insanlar, örgütte çalışan insanlar arasında statü ve güç farklılığının olması gerektiğine inanırlar [15]. Bu tip kişiler katı kuralları olan, insanları yargılayan ve herkese tepeden bakan, altındakileri ezen, güvenilir olmayan, gücünü otoritesinden alan bireylerdir. Bunların yöneticilik vasıfları gelişmiş ancak liderlik yetenekleri zayıftır. Çalışanların iş kurallarına aşırı uyumlu davranmalarını gerektiren katı, merkeziyetçi ve hiyerarşik bir yapıya sahip örgütlerde otoriter kişilik tipi başarılı olabilir.

Örnek

- İş yaşamında yönetime yakın olanlarla, güçlü bir kişiliğe sahip olup sadece kendi işiyle ilgilenen ve yönetici kesime şirinlik yapma gereği duymayan insanlar arasında her zaman çatışmalar yaşanır.

Örgütte herhangi bir işin, o işi yerine getiren bireyin kişilik yapısı ile uyumlu olması önemlidir.

Makyavelist tip: Bu özelliğe sahip bireyler, diğer insanlarla arasına mesafe koyar ve sonuçlarına göre hareket ederler. Bunlar ilkeden değil, konjonktürden, değerden değil, çıkardan hareket eden insanlardır. Bunlar başkalarını kullanmasını severler; içinde bulundukları duruma göre hareket ederler. Pazarlıklı yerine ve zamanına göre hemen kendi konumlarını yeniden gözden geçirerek değişime hemen uyum gösterirler.

Kendini yansıtma: Bunlar başkalarını rol model olarak alan, başkalarının davranışlarını gözleyerek onlara benzer davranış gösteren kişilerdir. Kendini yansıtma gücü yüksek olan insanların, davranışlarını çevresine göre düzenleme yetenekleri gelişmiştir. Bu insanların çevresel sosyal ve kültürel değişimlere uyum yetenekleri yüksektir. Başkalarının davranışları, inançları ve kanaatleri bunlar için önemlidir. Farklı konumlarda farklı şekilde davranabildikleri, ortama ve zamana göre uyum gösterebildikleri için yöneticilik görevini başarıyla yürütebilirler.

Risk alma: Bunlar gözü pek, risk alma ve riski yönetme becerisi yüksek insanlardır. Riske girme eğilimi yüksek olan kişilerin yöneticilik, borsacılık, girişimcilik, yatırım gibi mesleklerde son derece başarılı olabilirler. Anî kararlar verilmesinin gerektiği durumlarda, yöneticilere ve işletmeye önemli faydalar sağlayabilirler. Çünkü yöneticilik nihayet bir karar verme etkinliğidir. Yönetici de asıl işi karar vermek olan insandır. Bir yöneticinin risk alma yeteneğinin yüksekliği, bir bakıma yönetim yeteneğinin yüksekliğini gösterir.

Örgütte herhangi bir işin, o işi yerine getiren bireyin kişilik yapısı ile uyumlu olması önemlidir. Gerek bireysel ve gerekse örgütsel bağlamda iş tatmini, iş verimi, etkinlik ve amaçların başarılması mümkün olabilecektir. Ayrıca yöneticilerin, kişi

örgüt bütünleşmesinde çok önemli bir yeri olan kişilik faktörüne gereken önemi vermeleri, örgütte iş tatmini, verimlilik ve etkinlik sağlayabileceği gibi; iş bırakma eğilimlerini engelleyip iş gören devir oranını da minimuma indirebilmektedir. İş ile bireyin kişilik yapısı arasında bir uyum var ise bireyin başarısı artacak, uyumsuzluk var ise bireyin başarısı azalacaktır.

Bireysel Etkinlik

- Kişiliğini örnek edindiğiniz, şahsiyetine hayran kaldığınız insanları düşünerek kendi kişilik yapınızı belirlemeye çalışın. Bu durum sizin çevrenizde ne ölçüde kabul gördüğünüzle ilgili ipuçları verecektir.

Özet

•Birey ve Kişilik

•Kişilik, bireyin her tür bireysel özelliklerinin tümüdür, *Kişilik onu diğer insanlardan ayıran kalıcı özellikler bütünüdür. Kişilik, bireyin, yapıp ettikleriyle, tepkileri veya arzularıyla, düşünce ve hisleriyle kendini ortaya koyan özelliklerin toplamıdır.*

•Kişiliğin Temel Unsurları

•Kişiliğin boyutları şunlardır: Karakter, Mizaç, Yetenek
•Psikologlar bireyin kişiliğinin beş temel boyuttan oluştuğuna inanmaktadır. Bu boyutlar şunlardır: Bilinçli, (sorumlu) tip: duygusal tutarlılık, deneyime açık olma veya deneyci tip, uyumluluk, dışa dönüklük

•Kişiliğin Oluşumunu Etkileyen Faktörler

•Kişiliği oluşturan faktörler şunlardır: Genetik faktörler, coğrafi ve fiziki faktörler, sosyokültürel faktörler, aile faktörü, kitle, yetişkinler, bireyin ailedeki doğum sırası, sosyal yapı ve sosyal sınıf faktörleridir.

•Kişilik ve İş Yaşamı

•Kişiliğin bireyin çalıştığı işi ve çevreyi algılamasında ve onu değerlendirmesinde önemli etkisi vardır. *Bireyin davranışları, içinde yaşadığı ortam ile çevresindeki insanlar arasında sürekli bir etkileşim sonucu oluşur.*

•Kişilik tipleri şunlardır: Gerçekçi tip, araştırmacı tip, sosyal tip, konveksiyonel tip, artistik tip.

•*Çalışma yaşamı, kişiliğin oluşması ve gelişmesi için önemli bir sosyalleşme alanıdır.* Bireyin çalışma yaşamında kişiliğinin gelişmesi için şu adımları izlemesi gerekir:

•**Kendilik kontrolü:** Kendilik kontrolü, bireyin herhangi bir davranışının ortaya çıkmasında veya sonuçlarında kendisinin belirli bir katkısının olduğuna inanmasıdır.

•**İçsel kendilik kontrolü:** Başarı güduları gelişmiştir. Sağlıklı yaşam alışkanlıklarına sahiptirler. İşe ve işyerine daha sadakatlidirler, bu nedenle iş değiştirme ve işten ayrılma niyetleri pek yoktur. Bu insanlar zor olan işleri başarma konusunda isteklidirler.

•**Dışsal kendilik kontrolü.** Bunlar her şeyi kendi dışındaki faktörlere bağlarlar. Kendine yontan ön yargıları veya temel tutum hataları vardır. Bunlar başarılarını kendi yetenekleriyle açıklarken, başarısızlıklarını dışsal faktörlerle açıklarlar. Bu kişiler işlerinden fazla tatmin olmayan, devamsızlık oranları ve işten ayrılma niyetleri yüksek, işe yabancılaşmış kişilerdir.

•**Başarıya yönelim:** Başarma ihtiyacı yüksek olan kişiler işlerini daha iyi yapma eğilimindedirler. Başarı ve başarısızlıklarını kendilerinde görürler. Bu nedenle ne çok kolay ne de çok zor olmayan işlere yönelirler; ancak başarabilecekleri işler bunlar için uygundur.

•**Otoriter kişilik:** Otoriter kişiliğe sahip insanlar, örgütte çalışan insanlar arasında statü ve güç farklılığının olması gerektiğine inanırlar. Bunların yöneticilik vasıfları gelişmiş ancak liderlik yetenekleri zayıftır.

•**Makyavellenizm:** Bu özelliğe sahip bireyler, diğer insanlarla arasına mesafe koyar ve sonuçlarına göre hareket ederler. Bunlar ilkedan değil, konjonktürden, değerden değil, çıkardan hareket eden insanlardır.

•**Kendini yansıtmak:** Bunlar başkalarını rol model olarak alan, başkalarının davranışlarını gözleyerek onlara benzer davranış gösteren kişilerdir. Kendini yansıtmak gücü yüksek olan insanların, davranışlarını çevresine göre düzenleme yetenekleri gelişmiştir.

•**Risk alma:** Bunlar gözü pek, risk alma ve riski yönetme becerisi yüksek insanlardır. Riske girme eğilimi yüksek olan kişilerin yöneticilik, borsacılık, girişimcilik, yatırım gibi mesleklerde son derece başarılı olabilirler.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Aşağıdakilerden hangisi kişilik kavramının tanımlamasına uygun değildir?
  - a) Kişilik tanımının unsurlarından biri kendini tanımadır.
  - b) İnsan davranışını tanımlamada fiziksel özelliklerden çok, kişilik etkilidir.
  - c) Kişilik, bireyin her tür bireysel özelliklerinin tümüdür.
  - d) Kişiliğin bilişsel boyutu bulunmamaktadır.
  - e) Bireyi diğerlerinden ayıran, tutarlı ve yapılaşmış özellikler bütünüdür.
2. Aşağıdakilerden hangisi Hipokrat'ın mizaç gruplandırmasına dâhil değildir?
  - a) Kırılgan mizaç
  - b) Neşeli mizaç
  - c) Soğukkanlı mizaç
  - d) Kızgın mizaç
  - e) Melankolik mizaç
3. Aşağıdakilerden hangisi uyumlu kişilik tipinin özelliğidir?
  - a) Başarı kazanma güdüsü kuvvetli
  - b) Yumuşak huylu
  - c) Kaygısız
  - d) Meraklı
  - e) Girişken olma
4. Aşağıdakilerden hangisi Makyavelist tipin özelliklerinden biridir?
  - a) İş yerlerinde yöneticilerinden kendileri hakkında olumlu veya olumsuz sözler duymak isterler.
  - b) Başarılarını engelleyen her şeyi ortadan kaldırmak isterler.
  - c) Davranışlarını çevresine göre düzenleme yetenekleri gelişmiştir.
  - d) Yöneticilik vasıfları gelişmiş ancak liderlik yetenekleri zayıftır.
  - e) Konjonktürden, değerden değil, çıkardan hareket eden insanlardır.
5. Aşağıdakilerden hangisi kişiliğin beş boyutundan biri değildir?
  - a) Sorumsuzluk
  - b) Duygusal tutarlılık
  - c) Deneyime açık olma
  - d) Uyumluluk
  - e) Dışa dönüklük
6. Temelde dış görünüşe dayanan ve boy uzunluğu, kilo, göz, ten, saç rengi gibi diğer fiziksel özellikler bireylerin dış görünüşleriyle diğer insanlar üzerinde farklı etkiler bırakmalarına yol açan kişilik tanımı unsuru aşağıdakilerden hangisidir?
  - a) Kişilik özellikleri
  - b) Kendini tanıma
  - c) Kültürel özellikler
  - d) Diğerlerini etkileme
  - e) Öz saygı

7. Yürüme, konuşma, görme, renk ayırma, derinliği ayırma, ses tonlarını ayırma, tat ve koku hissetme, el-kol-ayak gibi organları belli bir koordinasyon içerisinde kullanma gibi özellikler ne tür yetenekler arasındadır?
- a) Zihinsel yetenekler
  - b) Bedensel yetenekler
  - c) Sosyal yetenekler
  - d) Sayısal yetenekler
  - e) Sanatsal yetenekler
8. McClelland'e göre kişiyi güdüleyen temel motifler aşağıdakilerden hangileridir?
- a) Güç ve başarı güdüsü
  - b) Sevgi ve yalnızlık korkusu
  - c) Statü ve faaliyet güdüsü
  - d) Kendini gerçekleştirme ve bağlanma güdüsü
  - e) Başarı güdüsü ve özgüven
9. Bireyin sosyal yapı içerisindeki yerinin ve konumunun bir göstergesine ne ad verilir?
- a) Statü
  - b) Kişilik
  - c) Karakter
  - d) Huy
  - e) Mizaç
10. Kıyı kesiminde yaşayan insanlarla, dağlık bölgelerde yaşayan insanların kişiliklerinin farklı olması kişiliği oluşturan faktörlerden hangisiyle açıklanır?
- a) Genetik faktörler
  - b) Coğrafi ve fiziki faktörler
  - c) Sosyokültürel faktörler
  - d) Aile faktörü
  - e) Sosyal yapı ve sosyal sınıf faktörleri

Cevap Anahtarı

1.d, 2.a, 3.b, 4.e, 5.a,6.d, 7.b, 8.a, 9.a, 10.b

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1]Kağıtçıbaşı, Ç. (1999). “*Yeni İnsan ve İnsanlar*”, 10.bsk, İstanbul: Evrim.
- [2]Baymur, F. B. (2004). “*Genel Psikoloji*”, 18. Baskı, İstanbul: İnkılap Yayınları.
- [3]Köknel, Ö. (1984). “*Kişilik*”, İstanbul: Altın Kitaplar.
- [4]Liebert, R. (1990). “*Personality*”, New York: Brooks/Cole Pub.Co.
- [5]Atkinson, R. L., Atkinson, R. C., Smith, E. E., Bem, D. J. and Nolen-Hoeksema, S. (2002). “*Psikolojiye Giriş*”, (çev. Yavuz Alogan), Ankara: Arkadaş.
- [6]Hedges, P. (1997).” *Kişiliğinizi Tanımanın Yolları*”, (Çev: Banu Büyükkal), İstanbul: Rota.
- [7]Cüceloğlu, D. (1992). “*İnsan ve Davranışı*”, 3. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- [8]Luthans, F. (1992). “*Organizational Behavior*”, New York: McGraw Hill Co.
- [9]Özkalp, E. ve Kirel, Ç. (2010). “*Örgütsel Davranış*”, Bursa: Ekin.
- [10]Baysal, A. C. ve Tekarslan, E. (1996). “*Davranış Bilimleri*”, İstanbul: Avcıol.
- [11]Schwartz, S.H. (1992). “Universals In The Content And Structure Of Values: Theoretical Advances And Empirical Tests In 20 Countries”. *Advances in Experimental Social Psychology*, 25
- [12]Robbins, S.P. (1994). “*Örgütsel Davranışın Temelleri*”, (Çev; Sevgi Ayşe Öztürk) Eskişehir: Etam Aş.
- [13]Dubrin, A. (1994). “*Applying Psychology; Individual And Organizational Effectiveness*”, New Jersey: Prentice Hall.
- [14]Tezcan, M. (1987). “*Kültür ve Kişilik*”, Ankara: Bilim.
- [15]Tınar, M. Y. (1999). “Çalışma Yaşamı ve Kişilik” *Mercek Dergisi*, MESS, Nisan.